

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Миглена Иванова Симонска - Цацова,
Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград,
професионално направление 7.4. Обществено здраве (Логопедия),
член на научно жури за присъждане на образователната и научната степен „доктор” по
професионално направление 7.4. Обществено здраве (Логопедия)

**на тема: „Верификация и дигитализация на скала за
оценка на уменията за учене чрез игра PTESS
във възраст от 0 до 4 години“**

Автор на дисертационния труд: Нина Йорданова, докторант на самостоятелна подготовка към Нов български университет

Научни ръководители: доц. д-р Полина Михова
доц. д-р Деян Палежев

Нина Йорданова е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка към Нов български университет със заповед на ректора на НБУ № 3-РК-143 на 28.02.2022 г. Със Заповед № 3-РК-25/17.10.2024 г. на Ректора на Нов български университет, на основание чл. 14, ал. 3 от Наредбата за развитие на НБУ и решение на факултетния съвет към Магистърския факултет (заседание №12/26.09.2024 г.) съм определена за член на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема „Верификация и дигитализация на скала за оценка на уменията за учене чрез игра PTESS във възраст от 0 до 4 години“. Автор на дисертационния труд е Нина Петрова Йорданова, докторант на самостоятелна подготовка, отчислена с право на защита в докторска програма „Логопедия“ в професионално направление 7.4. Обществено здраве. Предоставените за защитата материали могат да се приемат като основание Научното жури да изслуша и оцени кандидатката за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в съответствие със ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане.

1. Общо представяне на кандидата. Образователен и научен статус

Нина Петрова Йорданова придобива висше образование по Дефектология със специализация „Логопедия“ през 1989 г. в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Потвърждение за нейната последователност е, че почти веднага след дипломирането си тя започва да работи по придобитата специалност и не прекъсва до настоящия момент. Професионалният си опит започва в 56-та Логопедична детска градина, гр. София. След това в продължение на 12 години работи като логопед в Център за лечение и рехабилитация на деца с церебрална парализа, гр. София. Развитието на професионалните ѝ умения води до повишението в началник сектор "Психологични и педагогични интервенции" за периода 1999-2002 г. към същия център. От 2002 – 2004 г. работи в най-голямата специализирана логопедична структура - Държавен логопедичен център гр. София. Едно от значителните постижения в практико-приложен план на Нина Йорданова е свързано с работата ѝ в Акционерно дружество "Ънлимитид Кидс Кеър", на което е учредител и изпълнителен директор от 2007 г. до момента, където работи активно в разработване на редица полезни продукти като: оказване на първа психологична помощ

при раждане на дете с лицева аномалия, българска версия (адаптация) на Детски жестов език, скала за оценка на уменията за учене през игра, модел за хранителна терапия и др. Също така участва в реализиране на проект на АЛА, финансиран от TWF за мултидисциплинарно лечение на деца с лицеви аномалии. Съвместно с екип Беледук – Пумпелина разработва и апробира обучителна и терапевтична система и я въвежда за ползване в над 10 социални заведения в България. Стремехът към професионално развитие на Нина Йорданова е свързан и с продължаващото обучение: за периода от 1996 г. до настоящем участва в над 15 обучителни курса, някои от които доказани като водещи в практиката: „Монтесори педагогика“, Мюнхен, Германия; "Терапия на развитието през първата и втората година от живота на детето по Пиаже" Мюнхен, Германия; Talk Tools – орално позиционирана терапия, Sara Rossenfeld Johnson; Орф - музикотерапия при специфични разстройствана развитието", Мюнхен, Германия и др. Теоретичните и практико-приложни разработки на Нина Йорданова са представени в редица научни национални форуми у нас, като до настоящия момент тя има реализирани и над 30 публикации.

2. Актуалност на дисертационния труд

Тематиката на дисертационния труд е насочена към два важни аспекта, свързани с нашето съвремие: ранно откриване на проблеми в детското развитие и използването на дигитални продукти за подпомагане на работата на специалистите. Докторант Нина Йорданова се е заела с обединяването на тези аспекти чрез разработването и валидирането на дигитална скала за оценка на уменията за учене чрез игра PTESS (Pumpelina Therapy and Education System Scales) за деца на възраст от 0 до 4 години. Още в увода тя се аргументира за необходимостта от наличието на надеждно средство за оценка и диагностика на уменията за учене чрез игра, което да може да се използва от професионалисти и родители с цел навременно идентифициране на нуждите от терапия и подкрепа в детското развитие. Целта на заявеното изследване е формулирана и обоснована ясно.

Способностите за учене започват да се развиват от най-ранна детска възраст чрез играта. Отклоненията му в тази възраст впоследствие водят и до изоставане в усвояването на училищните умения. В научно-практически аспект, у нас все още е налице недостиг на скринингови инструменти за ранно откриване на проблеми в детското развитие. Наличието на съвременен дигитализиран продукт за ранна идентификация на проблеми в ученето и превенция на последващи обучителни нарушения може да се определи като обществено значим и актуален за практиката. Съпоставянето на данните с резултатите от Мюнхенската функционална диагностика затвърждават значимостта на разработвания продукт и в научен план.

3. Структура и съдържание на дисертационния труд

3.1. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем 288 страници и съдържа увод, три глави, приноси, изводи, препоръки, заключение, библиография от 251 източника, от които 50 на кирилица и 201 на латиница. Допълнена е с 15 приложения.

3.2. Съдържание и качества на теоретичната част

В теоретична част е представен проблема за оценката на детското развитие и участието на родителите в процеса на формиране на умения за учене. Обърнато е специално внимание на развитието на умения за общуване като предпоставка за включване на детето в игровия процес с оглед стимулирането на неговото развитие. Независимо, че в научната литература са налице множество публикации, Нина Йорданова е успяла да селектира тези, които са свързани с целта на заявеното от нея научно изследване, което е доказателство за висока степен на познаване на проблема. Една от тях е на Leach (1986), която свързва формите на играта по реда на появяване им още от първите месеци след раждането и постулира факта, че уменията на децата за пренасяне на партньорски опит в различни игрови ситуации могат да бъдат приети за предиктор на формиране на уменията за учене през игра. Разглеждането на играта като основно средство за учене и развитие, както на същността на тренинговото обучение за деца и родители, е подчинено на тематиката на дисертационния труд, а теорията на Leach (1986) е една от основите за разработването на методологията на научното изследване.

Специално внимание се обръща и на Мюнхенската функционална диагностична скала за развитие (MFED) (Hellbruegge et. al, 1994), като авторката прави паралел с диагностичните скали Bayley Scales of Infant Development (Bayley, 2005) и в стандартизирания за България Denver II тест, за да търси разликата с посочените методики: добавянето на процентен толеранс между 50% и 95% след 8-мия месец от детското развитие, дължащ се на включването на социално педиатрични компоненти, свързани с играта и интеракцията между майката и детето. Посоченият извод дава основание впоследствие MFED да бъде използвана в изработването програмата на научното изследване (Програма за учене през игра PTES).

Един от положителните аспекти на теоретичната част е авторската класификация за представяне на тренингите за родителите в четири основни аспекта: тренинг с цел превенция, тренинг с цел корекция, тренинг с цел обучение на родители като ко-терапевти и тренинг с цел създаване на група за собствен опит или групова супервизия. Подробно са описани и формите и системите на тренингово обучение за родители. Свързването на тези форми и системи в рамките на авторската класификация би повишило качествата на първа глава. Насочването на вниманието към правилата на играта и видовете игра с цел развитие, чрез активното включване на родителите, се явява част от теоретичната основа за разработването на оценъчната процедура.

Отделено е внимание на същността на верификационния процес при разработването на диагностични инструменти. Вариантът на представяне на тази подточка е препоръчително да се опише във втора глава като част от основата на методологията на изследването.

В ограничен обем е описана същността на дигитализационния процес. Имайки предвид темата на дисертационния труд, считам че е редно тази подточка да се разгледа по-обстойно, и то от гледна точка на вече разработени дигитализационни продукти в областта на детското развитие и неговите отклонения, за да може да се направи съпоставяне на достиженията до момента, които през последните десет години бележат възход. Подобно разглеждане допълнително ще подкрепи обосноваването на разработването на дисертацията.

В края на първа глава докторантката насочва вниманието към обвързването на дигитализацията с процеса на оценяване с цел подобряване на ефективността на диагностиката и възможностите за мониторинг на успеваемостта на терапевтичните стратегии. Направените изводи се явяват основание за разработването на скалата PTESS.

Обобщавайки анализа на теоретичната част, може да се обобщи, че докторант Нина Йорданова демонстрира умения за подбор на научна литература и коректно цитиране при анализиране, интерпретиране и обобщаване на литературните източници.

3.3. Съдържание и качества на експерименталната процедура

Въпреки че традиционно експерименталната процедура и методологията на научното изследване се представят в една глава, във втора глава докторант Нина Йорданова описва само авторската програма за учене през игра PTESS, методиката на нейното провеждане и резултати от изследването с PTESS скали и данни за тяхната валидизация. Предложената програма е обект на съвместната работа на докторант Нина Йорданова с колегите ѝ Милена Макавеева и Хенриета Илиева, а скалите и тяхното верифициране на дългогодишната работа на докторантката. Програмата и скалите са представени информативно и подробно за всяка една от възрастите. Отбелязани са скалите за оценка на успеваемостта. На стр. 77 са посочени критериите за оценяване, но не става ясно кога се поставя оценка 1, защото тази стойност е посочена както при справяне, така и при несправяне със задачите. Описаните в първа глава критерии за верификация и валидизация на данни са приложени от авторката по отношение на Програма за учене чрез игра PTESS, като са проведени на два етапа: (1) предварително двугодишно проучване на 20 деца с нормално или атипично развитие и (2) тригодишно проучване на 6153 деца на възраст от 0 до 7 години за периода 2010 г. – 2022 г. Големият брой изследвани деца позволява да се направят важни изводи от получените данни с оглед изработване на обективна скала за оценка.

Едно от достоинства на дисертационния труд е добре обмисленото и последователно разработване на скалата за оценка на уменията за учене чрез игра PTESS във възраст от 0 до 4 години, а именно двуетапното изследване за определяне на нормативните данни за оценка и прилагането на следващата стъпка – дигитализация на програмата. Въпреки че COVID пандемията е повлияла на включването на прогнозния брой изследвани деца, приложената терапия при 277 деца позволява да се направят важни изводи от дигиталното оценяване на прогреса от нея с участието на родителите.

Трета глава започва с определяне на целите на научното изследване. Те е формулирана ясно, въпреки че са последвани от обяснение за начините на постигането им. Задачите са подчинени на целите на изследването. Обектът и предметът са формулирани точно и сбито и насочват към приносните елементи на дисертационния труд: използването на скалите PTESS като диагностична и терапевтична платформа, която да подпомогне изграждането на индивидуални терапевтични стратегии и тяхното проследяване.

Заложените две хипотези са формулирани ясно. Хипотеза №1 гласи, че ако при резултатите от сравнителния анализ между изследваните лица с PTESS и Мюнхенска функционална диагностика на развитие се установи сходен резултат между двете скали, то верификацията на PTESS може да се приеме за успешна. Формулировката на Хипотеза №2 е насочена към доказване на приложението на скалата PTESS за оценка на уменията за учене чрез игра при деца на възраст от 0 до 4 години като надежден и валиден инструмент за измерване на когнитивното, социалното и моторното развитие.

Дизайнът на изследването е подчинен на целите и задачите на изследването и неговото реализиране е разделено на четири обстойно описани етапа: подготвителен етап, пилотно изследване, същинско изследване, аналитичен етап.

Заявените методи за статистическа обработка на данните предполагат цялостно

анализиране за доказване на заложените хипотези.

Контингентът на научното изследване, наречен „участници – изследвани лица, в процеса на верификация на скалите PTESS“ е представен в таблица и отговаря на изискванията за обективност на статистическата обработка на данните. Изследваните деца са разделени по възрастови групи, въпреки че табличният вид позволява да се посочат половите различия и процентното съотношения спрямо общия им брой.

Въпреки, че цялостното представяне на методологията на научното изследване не е логически последователно, може да се обобщи, че е налице наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването, насочен към валидизиране и дигитализиране на скала за оценка на уменията за учене чрез игра. Избраният инструментариум е подчинен на поставените цели и задачи с оглед доказване на заложените хипотези.

3.4. Съдържание и качества на представянето на резултатите и техния анализ

Резултатите от научното изследване и техния анализ са представени в трета глава. Първоначално (т. 5) са представени резултатите от верификацията на скалите PTESS. Получените резултати от корелационния и регресионен анализ за сравнение на данните от PTESS и Мюнхенска функционална диагностика на развитие дават основание на докторантката да потвърди Хипотеза № 1, с което тя верифицира PTESS. Тази стъпка може да се определи като един от приносните елементи на труда. Положителен елемент от тази част е насочването на получените резултати към последващо емпирично изследване за установяване на влиянието на средата върху развитието на детето, с цел промяна на посочените в настоящите PTESS скали айтеми и разположението им за оценка в предходна или следваща възраст.

Резултатите от разработването на дигитализираната скала за оценка чрез платформата WordPress са представени нагледно и подробно в приложенията. Те дават основание на докторант Нина Йорданова да докаже валидността на Хипотеза № 2, че използването на скалата PTESS за оценка на уменията за учене чрез игра при деца на възраст от 0 до 4 години осигурява надежден и валиден инструмент за измерване на когнитивното, социалното и моторното развитие. Доказването на хипотезата има важно значение за логопедичната практика, защото допринася за ранното откриване на проблеми в детското развитие и навременно започване на логопедична терапия с цел превенция.

Оценявам високо разработената концепция и инструментариум за провеждане на изследване чрез мониторинг и социално психологичен тренинг в подкрепа на употребата на дигитализацията на скалите PTESS за родители и специалисти. Докторантката умело се насочва към разделянето на родителите в отделни групи в зависимост от спецификата на социалните интеракции в семейството, които определят особеностите на тяхното обучение. Детайлната им обосновка конкретизира и насоките за тренинга. Определено може да се даде висока оценка на изследването на въздействието на мониторинг и тренингово обучение за родители, провели родителска самооценка през дигиталната платформа PTESS, където след интерпретацията за всяка възрастова подгрупа Нина Йорданова прави изводи от получените резултати. Уточняването на най-критичните групи от 0-3 месеца и 9-12 месеца и анализът към тях доказва възможностите на авторката за критично мислене при интерпретирането на резултатите. Подкрепа на твърдението ми за нейните качества е и определянето на третата фаза от социално-

психологичния тренинг като неуспешна, поради случаите на провеждане на тренинг в група от семейства, които не се познават преди това. Направените в тази част изводи се основават на получените данни и подкрепят доказването на Хипотеза № 2.

В обобщение на представените данни и техния анализ може да се твърди, че Нина Йорданова проявява научни умения за интерпретиране на получените данни, както и за боравене с методите за статистическа оценка. Налице са статистически данни за множество корелации с оглед доказване на заложените хипотези. Тълкуването на данните на места е подкрепено с теоретични модели и данни от сродни изследвания, за да отговори на възникнали от получените резултати изследователски въпроси.

Изчерпателните емпирични данни позволяват на докторантката да направи съществени за теорията и практиката изводи и да даде обосновани препоръки, насочени към внедряване на PTESS в практиката, в т.ч. и в системата на здравеопазването с оглед подобряване на качеството на живот и перспективите за развитие на децата.

4. Описание на приносите

Дисертационният труд представя значителен принос както в теоретичен, така и в практически аспект, особено в областта на логопедичната теория и практика в България. Основният теоретичен принос на труда е разработеният модел за развитие на детската игра, който служи като основа за създаването и верификацията на скалата PTESS. Това е подкрепено с емпирични данни, които потвърждават валидността и надеждността на PTESS като инструмент за оценка на уменията за учене чрез игра при деца от 0 до 4 години. Коректно подобрите статистически методи дават основание да се идентифицират основните фактори, които влияят върху развитието на децата в ранна възраст: сензорната интеграция, моторното планиране, и социалните умения, които са критични за успешното учене и социализация на детето.

Принос в практико-приложен план е верификацията на разработения инструментариум. Доказването на неговата приложимост е от съществено значение за логопедичната практика. Чрез дигитализацията на PTESS се предоставя възможността родители и логопеди да провеждат ранна оценка на детското развитие, с което своевременно да се идентифицират отклонения от нормите за възрастта.

Друг практико-приложен принос е разработването на социално – психологичен тренинг за родители, чрез който се подпомогнат родителите в прилагането на комуникативни и социални умения, необходими за стимулиране на развитието на техните деца.

5. Автореферат

Авторефератът отразява коректно и точно съдържанието на дисертационния труд, като акцентът е над получените от научното изследване резултати. Представени са 5 на брой научни публикации в специализирани издания, три от които са в списания, индексирани в Scopus, което напълно покрива минималните наукометрични показатели за придобиване на ОНС „Доктор“ в област 7. Здравеопазване и спорт.

6. Лични качества на автора

Познавам Нина Йорданова от повече от 20 години. Мога да твърдя, че тя е изявен специалист от практиката, разработил множество полезни продукти в областта на логопедията. Откроява се с инициативност, иновативност и лидерски качества. Работи активно за развитието и утвърждаването на логопедията като здравна професия и въвеждането на минимални национални изисквания за придобиване на професията „логопед“ и за нейното практикуване.

7. Мнения, препоръки и бележки

Отчитайки достойнствата на дисертационния труд на тема „Верификация и дигитализация на скала за оценка на уменията за учене чрез игра PTESS във възраст от 0 до 4 години“ бих желала да обърна внимание на някои детайли като:

1. Техническото оформяне на труда: липсва ясно разграничаване в отделни глави на методологията на научното изследване от резултатите и техния анализ.
2. Липсва наименование и номериране на фигурите и на голяма част от таблиците.
3. При верифицирането на PTESS са обхванати деца на възраст 0-7 години, а темата е насочена към възрастовия диапазон 0-4 години (стр. 83 и 84).

Заклучение

Дисертационният труд на тема „Верификация и дигитализация на скала за оценка на уменията за учене чрез игра PTESS във възраст от 0 до 4 години“ представя актуално научно изследване. Докторантката демонстрира задълбочени познания по научната проблематика и необходимите научно-изследователски умения. Налице са необходимите публикации. Дисертационният труд и предоставените документи отговарят на основните технически и нормативни изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“ съобразно ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на ВПРАС на Нов български университет. В заключение категорично препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди научната и образователна степен „Доктор“ на Нина Петрова Йорданова в професионално направление 7.4. Обществено здраве (логопедия).

Дата: 9.12.2024 г.

Член на журито:

(Подпис)